

Travel Writing in the Nineteenth Century: Filling the Blank Spaces, ed. Tim Youngs, Anthem Press, London & New York 2006. pp xv+250. ISBN 1843312182

Halil İbrahim Erol*

*Araş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye

ORCID: H.İ.E. 0000-0001-8331-8441

Corresponding author/Sorumlu yazar:

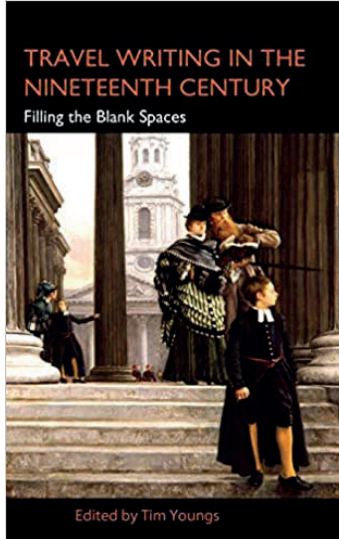
Halil İbrahim Erol,
Kırklareli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırklareli, Türkiye
E-mail/E-posta: halilibrahimerol@gmail.com

Submitted/Başvuru: 30.12.2020

Accepted/Kabul: 04.01.2021

Citation/Atıf:

Erol, Halil İbrahim. "Travel Writing in the Nineteenth Century: Filling the Blank Spaces." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 73 (2021): 285-289.
<https://doi.org/10.26650/iutd.888882>

Seyahatname literatürüne dair çalışmalarıyla bilinen Tim Youngs'ın editörlüğünde çıkan ve alt başlığıyla “dünyada ayak basılmadık yer bırakmamak” aşırılığını ima eden bu çalışma on dokuzuncu yüzyıldaki seyyah ve eserlerine odaklanmaktadır. Eser, beş ana bölümden müteşekkil olup birinci bölümde, Tim Youngs'ın takdim yazısı; ikinci bölümde, Balkanlar, Kongo ve Orta Doğu bölgeleri; üçüncü bölümde, Hindistan; dördüncü bölümde, Amerika ve beşincisinde ise Avustralasya coğrafyası incelenmektedir.

On dokuzuncu yüzyıl kendisinden önceki dönemlere nazaran seyahatname yazım alanına etkileri bakımından önemli gelişmelere tanıklık etmiştir. Raylı sistemlerin gelişimiyle ortaya çıkan trenler seyahat imkanlarını kolaylaştırmış ve aynı zamanda hiç olmadığı kadar hızlandırmıştır. Tren yolculuklarının yanı sıra fotoğraf makinesinin icadıyla seyyahların canlı tanıklıkları görsel ve daha kalıcı bir mahiyet kazanmıştır (Youngs, s. 7-11). Bu açılardan on dokuzuncu asrın kendine has özelliklere sahip olduğu kolaylıkla söylenebilir. Diğer taraftan bu yüzyıl sömürgeciliğin zirve yaptığı bir dönemdir. Yüzyıl boyunca Batılı güçler, nüfuz alanlarını İslam coğrafyasının merkezine ve hatta Afrika kıtasının, daha önceden hiçbir Avrupalının ayak basmadığı en ücra köşelerine kadar genişletmiştir. Bahsedilen bu işgalleri önceleyen ya da sömürgeleştirme sürecine eşlik eden birçok seyyah bu coğrafyalara giderek tanıklıklarını kaleme aldıkları eserler telif etmişlerdir.

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde dünyada hala keşfedilmeye bekleyen yerler bulunmaktaydı. Bu, Batılı seyyahların “boşlukları doldurmak için” seyahatlerini sürdürmelerini motive eden bir unsur olmuştur. Gidilmeyen yerler, keşfedildikçe ticari potansiyel olarak sömürüye de açık hale gelmiştir. Ayrıca tüm bu süreçlerde “karanlığın parçası” olarak görülen coğrafyalar öldürücü bir takıntıyla ırk ideolojilerinin etkisi altında sunulmaya devam etmiştir. Dolayısıyla seyahatname yazımının gerçekçi ve tarafsız olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir (Youngs, s. 2). Bu açıdan yüzyıl boyunca büyük bir külliyat oluşturan seyahatnamelerin kuşatıcı ve eleştirel bakış açısıyla ve aynı zamanda titiz bir şekilde incelenmesi önem arz etmektedir.

Kitapta yer alan Balkanlar ve Orta Doğu ile ilgili makaleler Osmanlı coğrafyasına temas etmesi açısından yakından incelenmeyi hak ediyor. Vesna Goldsworthy, “On Dokuzuncu Yüzyıl İngiliz Seyahat Yazımında Balkanlar” isimli makalesiyle Balkanlardaki seyahatname yazımında ortaya çıkan eğilimleri incelemektedir. Goldsworthy, öncelikle seyahatnamelerdeki odak ilginin ticaret, madencilik, doğa tarihi, arkeoloji, askerlik ve kilise gibi çeşitli meseleler etrafında oluştuğuna ve diplomatların, askerlerin, iş adamlarının, rahiplerin, muhabirlerin, kendi başına dolaşan (bağımsız) seyyahların, hatta gurbette yaşayanların yazdıkları geniş bir yelpazenin mevcudiyetine vurgu yapmaktadır. Yukarıdaki unsurların dışında seyahatler ironik bir biçimde (en azından Balkanlar söz konusu olduğunda) depresyon tedavisi için önerilmiş ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca hem kadın ve hem de erkekler için Balkanlar güvenilir tedavi mekânı olmayı sürdürmüştür (Goldsworthy, s. 23). Diğer taraftan,

özellikle seyahatname yazarının mesleğine göre tanıklıkların odağının değişmekte olduğu görülmektedir. Örneğin yüzyıl başında bölgede bulunan İngiliz Doktor William Wittman, Osmanlı topraklarında görülen hastalıkların envanterini çıkartmıştır (Goldsworthy, s. 24).

Balkanları konu alan seyahatname literatürü de diğer coğrafyalardakine benzer şekilde basmakalıp temsiller üretmiştir. Bu minvalde Balkanlar Hristiyan-Müslüman, Katolik-Ortodoks, Doğulu-Batılı ikiliklerle şekillenen medeniyetler arasındaki “fay hattı” olarak konumlandırılmıştır ve daima sınırda, kifayetsiz Avrupalı, tam olarak Şarklı olmayan Şark olarak kabul görmüş ve “içerdeki öteki” olarak kalmıştır. Özellikle de bölgedeki çatışma anlarından beslenen İngiliz çıkarlarının Balkanlarla alakalı seyahatname yazımına etkisi dikkate değer bir husus oluşturmaktadır (Goldsworthy, s. 32).

Bir diğer makale, Geoffrey Nash tarafından yazılmış olup “Orta Doğu Üzerine İngiliz Seyahat Yazımında Siyaset, Estetik ve Arayış” başlığını taşımaktadır. Nash, bölge üzerine yazılan seyahatnameleri üç ana unsur etrafında toplamış, estetik ve siyasi motiflerin yaygın olmakla birlikte dini ilgilerin, egzotik olanın araştırılmasının ve Batılı moderniteden kaçma dürtüsünün Orta Doğu hakkındaki seyahat yazımını şekillendirdiğine; bireysel çabalarla seyahat edenlerde bu unsurların bir arada bulunabildiği gibi, dönemsel değişikliklerin olabileceğine dikkat çekmiştir (Nash, s. 57). Türkiye’de seyahatnamelerle alakalı çalışmaların çoğu zaman dikkatlerinden kaçırdıkları en önemli hususların başında Şark’a gelen seyyahların kendi ülkelerindeki kurumların teşvik ve himayeleriyle seyahatlerini gerçekleştirdikleri gerçeğidir. Nash, bu bağlamda seyyahların Şark’taki belirli ırkları ya da milletleri incelemek üzere desteklendiklerine vurgu yapar. Nitekim bu olguyla irtibatlı olarak siyasi konjonktüre göre Türkler barbar ve zalim olarak tasvir edilebilmekte ya da Türk dostluğu imajı ortaya çıkabilmekteydi. Dolayısıyla bu tür değişimler sahadaki gelişmelerden tamamen bağımsız şekilde, yani çoğu zaman İngilizlerin Osmanlıların konumuna dair siyasetleriyle birebir bağlantılı gerçekleşmiştir (Nash, s. 59). Örneğin başlarda Yunan dostu olan David Urquhart (1805-1877) daha sonra bir Türk dostu olarak ortaya çıkacaktır. Kendisinin Türk taraftarı ve Avrupa yayılcılığı karşıtı beyanları 1830-1880 tarihleri arısına denk düşer ki bu, İngilizlerin yayılma karşıtı yaklaşımının doğrudan toprak edinme yerine gayriresmî nüfuzu tercih ettiği döneme tekabül etmektedir (Nash, s. 61). Nash, on dokuzuncu yüzyılda Orta Doğu’daki sömürgeci seyyahın sömürgeci olmayandan, kültürler-arası ilişkiyi nasıl konumlandırdığıyla ayırt edilebileceğini belirtmekte, fakat sömürgeci ya da sömürge karşıtı olsun aslında her iki kampın, Şark’ın sömürge düzenine eklenmesi ya da onun himayesinde gelişme imkânı bulması şeklinde oluşan tasavvurlarının netice itibarıyla aynı yola çıkmakta olduğuna vurgu yapmaktadır (Nash, s. 65). Makalesinin sonunda Nash, on dokuzuncu yüzyıl boyunca seyahatname yazımında politik olanın rolünün esas teşkil ettiği sonucuna varmıştır. (Nash, s. 66). Bu nihai tespiti, seyyahların ve ürettikleri metinlerin siyasi bağlam dışında anlamlı olarak incelenemeyeceklerini ortaya koymaktadır. Özellikle de on dokuzuncu yüzyıl

söz konusu edildiğinde mevcut sömürge düzeninin seyyahların rotalarını belirlediği gibi seyahatnamelerin muhtevalarına ve üsluplarına rota tayin ettiği bir zaman dilimi olması söz konusu tespitlere bağlam oluşturmakta ve aynı zamanda anlam katmaktadır.

Genel olarak söylemek gerekirse bu tarz çalışmalar, seyyahların ve ürettikleri seyahatnamelerin kısmen de olsa arka planlarına ışık tutmaları itibariyle oldukça önemli bir yere sahiptirler. En dikkat çeken hususlardan birisi seyyahların modern Batı toplumunun ortaya çıkardığı sorunlardan uzaklaşma çabalarıdır. Bu saikle hareket eden seyahatname yazarları ister istemez Doğu'yu iyi bir karşıt olarak kurgulama yoluna gidebilmişlerdir. Bu açıdan bizzat seyyahın hangi gerekçelerle yola çıktığı ya da ne tür bir arayışla seyahat etmek durumunda kaldığı meselesi bizzat yazılan seyahatnamenin önüne geçecek derecede hayati bir öneme sahiptir ve bu itibarla üretilen metinlerin anlamlandırılmasında kilit konumdur. Metin ortaya çıkarken yazarına etki eden muhtemel unsurlar dikkate alınmadığı takdirde seyahatnameler bağlamsız olarak değerlendirilecek ve bu da hiçbir zaman sağlıklı bir netice vermeyecektir. Dolayısıyla zamanın ruhunun (zeitgeist) iyi bilinmesi kadar seyahatnamenin üretildikleri zaman-mekân-toplumun yakından incelenmesi de ihmal edilmemesi gereken bir zorunluluktur.

Yukarıda temas edilen hususlar, seyahatname literatürünü ve seyyahları anlamak için daha kuşatıcı ve bütünlüklü araştırmalara olan ihtiyaca işaret etmektedir. Zira Türkiye'deki çalışmalarda seyahatnameler genel itibariyle kaynak olarak kullanılmakta ya da daha iyi bir ihtimalle seyahatnameler mukayeseli şekilde incelenmektedir. Bu açıdan Batı'da yapılmış birkaç çalışmaya da kısaca temas etmek meseleyi açıklığa kavuşturacaktır. Bunlar oldukça güncel araştırmalardır ve seyahatnameleri farklı veçheleriyle ele almaktadırlar. Peter Hulme ve Tim Youngs'ın 1500'lerden günümüze belirli dönemlere odaklanarak seyahatnameleri ele alan, bazı bölgeleri inceleyen ve birtakım temalar etrafında seyahatnameleri tahlil eden editoryal kitabı,¹ yine Tim Youngs'ın Orta Çağ'dan günümüze yüzyıllık periyotlarla seyahatnamelere odaklandığı, yazım literatüründeki süreklilik ve kopuşları irdelediği seyahatname yazımına giriş ismiyle yayımladığı eser,² Nandini Das ve Tim Youngs'ın editörlüğünde çıkan seyahatnamelerin dönemler, diller, mekanlar ve türler bazında incelendiği çalışma³ ve son olarak Alasdair Pettinger ve Tim Youngs'ın editörlüğünde yayımlanan seyahat sebeplerini odağına alan, seyahatname yazımındaki biçimleri, seyahatname literatürünü duygular yönüyle ele alan, etkileşimleri inceleyen ve özellikle de seyahatnamelerin basım aşamalarındaki editoryal ve teknik süreçleri irdeleyen çalışma⁴ yakın zamanda seyahatname

1 Peter Hulme, Tim Youngs (Ed.), *The Cambridge Companion to Travel Writing*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

2 Tim Youngs, *The Cambridge Introduction to Travel Writing*, Cambridge University Press, Cambridge 2013.

3 Nandini Das, Tim Youngs (Ed.), *The Cambridge of Travel Writing*, Cambridge University Press, Cambridge 2019.

4 Alasdair Pettinger, Tim Youngs (Ed.), *The Routledge Research Companion to Travel Writing*, Routledge, London & New York 2020.

araştırmalarına ciddi katkı sunan ve bu sahada ön plana çıkan eserler arasında zikredilebilir. Bu araştırmaların İngilizce yazılan ve İngiltere’de basılan eserlerle sınırlandırıldığını özellikle belirtmek gerekiyor.

Burada temas edilenlerin dışında elbette oldukça yekûn tutan birçok çalışmanın varlığını hatırlatmak faydalı olacaktır. Özellikle 1980 sonrası seyahatnamelere dair yapılan araştırmalarda ciddi bir atılım gerçekleşmiştir. Tim Youngs’ın 1997 yılında kurduğu *Studies in Travel Writing* (Seyahat Yazımı Araştırmaları) dergisi ve yine Youngs’ın öncülüğünde 2002’de kurulan *Centre for Travel Writing Studies* (Seyahat Yazımı Araştırmaları Merkezi), dolayısıyla da Tim Youngs ve Carl Thompson gibi isimlerin bünyesinde bulunduğu Nottingham Trent Üniversitesi bu sahada etkili çalışmalar yürütmektedir. Türkiye akademisinde seyahat yazımına dair yapılacak araştırmalarda, burada bahsedilen çalışmalara müracaat vazgeçilmez bir gereklilik olarak sahanın çalışanlarını beklemektedir.